

<https://doi.org/10.7577/formakademisk.3629>

Liv Merete Nielsen og Janne Lepperød

Hvorfor elever mangler kompetente lærere i Kunst og håndverk

Sammendrag

Hele 50% av de lærerne som underviser i faget Kunst og håndverk i grunnskolen har ingen studiepoeng i faget. Det er et svakere resultat enn for 20 år siden, og da er det nærliggende å tro at det svake resultatet skyldes mangel på utdannede lærere i faget. Men slik er det ikke. I spørreundersøkelsen som blir presentert i denne artikkelen oppgir de som utdannet seg til faglærere i design, kunst og håndverk i perioden 2008-2018, at det er vanskelig å få ansettelse i skolen. Og dersom de får jobb i grunnskolen, så viser undersøkelsen at de ofte settes til andre oppgaver enn å undervise i Kunst og håndverk. Når lokale skoleledere unnlater å ansette og bruke kvalifiserte lærere, så får ikke elevene nyte godt av den lærerkompetansen som staten allerede har finansiert utdanningen til.

Nøkkelord: Kunst og håndverk, lærerutdanning, lærerkompetanse, skoleledere, ansettelse, grunnskolen

Innledning

Alle partiene på Stortinget er enige om at kvalitet er viktig i den norske grunnskolen. Utdanning av kommende generasjoner er avgjørende for velferdsstaten og utvikling av hele mennesket. I den norske grunnskolen er alle fag i prinsipp like viktige og det er stor enighet om å prioritere tidlig innsats for å danne et godt grunnlag for gjennomføringsevne, mestring og glede på alle nivå.

Sommeren 2019 publiserte Statistisk Sentralbyrå (SSB) rapporten *Lærerkompetanse i grunnskolen - Hovedresultater 2018/2019* (Perlic, 2019). Rapporten avdekker at det er svært mange lærere som underviser i fag de ikke har studiepoeng i. Av de lærerne som underviser i faget Kunst og håndverk i grunnskolen er det 50% som er *helt uten* studiepoeng i faget. Aller verst er situasjonen på 1-4 trinn, der 60% av lærerne som underviser i Kunst og håndverk er uten studiepoeng i faget (Perlic, 2019, s. 50). Elevene har flest timer i Kunst og håndverk fra 1-7 trinn, og fravær av kompetente lærere går derfor spesielt ut over elevenes læring tidlig i deres skolegang. Dette er bekymringsfullt, da det er fra 1-7 trinn at selve grunnlaget for ferdighet og mestring i arbeid med materialer, redskaper og teknikker legges (Nielsen, 2000). Dette kan ikke ses isolert fra det store frafallet på yrkesfaglige studieretninger i den videregående opplæringen, der slike ferdigheter også står sentralt.

Det er urovekkende at 50% av lærerne som underviser i Kunst og håndverk er *helt uten* studiepoeng i faget (Perlic, 2019), men det bør vekke oppsikt at dette er enda svakere enn i de foregående tre rapportene fra SSB (Lagerstrøm, 2000; 2007; Lagerstrøm, Moafi & Revold, 2014). Rapporten fra 2000 viste at 44,4% av lærerne som underviste i Kunst og håndverk ikke hadde studiepoeng i faget (Lagerstrøm, 2000, s. 35), for 2007 var det 45% av lærerne som underviste uten studiepoeng (Lagerstrøm, 2007, s.29), og i 2014 var det 44 % som underviste uten studiepoeng i faget (Lagerstrøm et. al. 2014, s. 30). I alle tre rapportene var deknningen riktignok noe bedre på ungdomstrinnet (8-10 trinn) enn på barnetrinnet (1-7

trinn), men det hjelper så lite når vi vet at tidlig innsats er viktig for elevenes læring og mestring.

Kunst og håndverk er heller ikke et lite fag i den norske skolen, det er grunnskolen femte største fag med 477 timer til undervisning på 1-7 trinn og 146 timer på 8-10 trinn. Totalt gir dette 623 timer (basert på 60 min) fra 1-10 trinn. Til sammenlikning har Naturfag 577 undervisningstimer fra 1-10 trinn.

I følge SSB var det totale antallet ufaglærte lærere som underviste i den norske grunnskolen så høyt som 12.505 i 2018-2019 (Perlic, Foss & Steffensen, 2019). Dette underkuddet av kvalifiserte lærere gjelder alle fag. Ny lærernorm og omlegging fra 4-årig til 5-årig grunnskolelærerutdanning (GLU) innebærer at det ikke uteksamineres store kull med GLU-lærere våren 2020, og dette vil antakelig bidra til ytterligere lærermangel. En endring i skoleledernes ansettelsespraksis vil imidlertid kunne dempe dette.

Når det er så mange elever som blir undervist av lærere uten studiepoeng i faget Kunst og håndverk i grunnskolen så er det nærliggende å anta at det utdannes for få lærere i Kunst og håndverk. Men hvert år utdannes det om lag 150 nye faglærere i design, kunst og håndverk¹ og langt flere grunnskolelærere (GLU-lærere) med studiepoeng i Kunst og håndverk. Hva kan da ligge til grunn for at norske elever ikke får nytte godt av den fagkompetansen utdannede lærere har tilegnet seg og som staten allerede har betalt for?

I denne artikkelen vil vi undersøke om nyutdannede faglærere får jobb etter endt utdanning, og i lys av dette vil vi drøfte mulige årsaksforklaringer til hvorfor elever ikke får undervisning av kvalifiserte lærere med studiepoeng i faget.

Spørreundersøkelse

I 2018 tok den nasjonale interesseorganisasjonen *Kunst og design i skolen* initiativ til å undersøke hva som kan ligge til grunn for at ferdig utdannede lærere ikke får jobb til tross for underkudd på lærere med studiepoeng i faget Kunst og håndverk i grunnskolen. I samarbeid med *Institutt for Estetiske fag ved OsloMet – storbyuniversitetet* ble det utarbeidet en spørreundersøkelse som ble sendt til faglærere utdannet i perioden 2008-2018. Faglærere er i denne undersøkelsen begrenset til dem som har gjennomført Treårig faglærerutdanning i design, kunst og håndverk ved OsloMet, Universitetet i Sørøst Norge (USN) eller Høgskolen i Volda (HiVolda) og studenter som har gjennomført PPU med fagdidaktikk relevant for design, kunst og håndverk ved OsloMet, USN, NTNU eller HiVolda.

Spørreundersøkelsen ble gjennomført i 2019, og den ble sendt til 942 av de faglærerne som ble utdannet i denne perioden. De fikk spørsmål om de jobbet som lærere eller ikke, med svaralternativer knyttet til hvorfor de ikke jobbet som lærere. I denne artikkelen har vi valgt å legge vekt på de oppfølgende svarene til dem som hadde fått jobb i grunnskolen, med svaralternativer knyttet til arbeidsoppgaver og rammefaktorer. Respondentene har hatt mulighet til å gi utfyllende kommentarer. Svarprosenten var på 45,1%, og kjønnsfordelingen på svarene var 87% kvinner og 13% menn. Undersøkelsen er godkjent av NSD.

Vil undervise – men får ikke jobb

Spørreundersøkelsen viser at 66% av dem som ble utdannet som faglærere i design, kunst og håndverk i perioden 2008-2018 jobbet som lærere i 2019. Svært mange av disse er storforføyd. De skriver:

Er utrolig heldig å jobbe på en skole hvor faget blir prioritert!

Trives kjempegodt!

Jeg er stort sett fornøyd i med mange interessante arbeidsoppgaver, men stusser litt over hvor det blir av faglæreren i grunnskolen. Opplever at det snakkes mye om kreative ferdigheter men at det ikke satses på det i praksis. Jeg er også kritisk til at DKS uthuler behovet for fast kunstfaglig kompetanse på en skole

Men når bare 66% var i jobb som lærere så betyr det at 34% av de nyutdannede lærerne ikke jobbet som det de er utdannet til. Dette til tross for at det er et stort underskudd på kvalifiserte lærere i grunnskolen. Det kan være flere grunner til at utdannede lærere ikke jobber som lærere. Vi spurte derfor disse om hva som var grunnen til at de ikke jobbet som lærere. Da fikk vi følgende svar: 23,4% oppga at de hadde fått andre interesser, mens 14,4% oppga at rammevilkårene for å gjøre en god jobb i skolen var for dårlige. At noen får andre interesser er det vanskelig å gjøre noe med – men rammevilkårene for å gjøre en god jobb som lærer er det fullt mulig å endre. Hele 62,2% av de lærerne som ikke underviste i skolen oppga at grunnen til dette var at det var vanskelig å få jobb som lærer i Kunst og håndverk (Figur1).

Svaralternativer	
Det er vanskelig å få jobb som Kunst og håndverklærer	62,2%
Jeg har fått andre interesser	23,4%
Jeg opplevde at rammevilkårene for å gjøre en god jobb var for dårlig	14,4%
	100%

Figur1. På spørsmål om hvorfor de utdannede faglærerne ikke jobbet som lærere , svarte hele 62,2% at det er vanskelig å få jobb som Kunst og håndverklærer i skolen.

Her er noen av deres kommentarer:

Opplever det er vanskelig å få jobb da jeg ikke har erfaring fra jobb i skolen.

Grunnskolen bruker alle andre lærere til kunst og håndverk enn de som har faglærer-utdannelse

Det er svært vanskelig å få fast jobb i skolen. Jeg har hatt årsvikariat på 4 ulike skoler og ikke fått tilbud om fast

Vanskelig å få jobb som k&h lærer. Måtte være assistent og jobbe i AKS før jeg fikk en større lærerstilling i februar på samme skole.

Jeg jobber som lærervikar på tilkalling, men lite med kunst og håndverk dessverre. Fikk ikke jobb som K&H-lærer, men som ufaglært assistent på SFO, til skikkelig lav lønn, 48% stilling. Fikk deretter tilbud om hjelpelærer i engasjement på 1. trinn, men ingen utnytter mine ressurser i mitt fag.

Mangel på jobb i faget er grunnen til at jeg ikke jobber som faglærer i faget mitt og måtte ta videreutdanning i noe annet

Av disse kommentarene er det nærliggende å konkludere med at det er på skolenivå at hindringen for å ansette utdannende lærere ligger. Faglærere i design, kunst og håndverk har undervisningskompetanse fra 1-13 trinn, mens faglærere med PPU har undervisningskompetanse fra 5-13 trinn. De kan altså undervise på mange trinn og det er forholdsvis mange timer i faget i grunnskolen.

Grunnskolen - kompetanse og praksis

Vi har, i det følgende, valgt å fokusere på svarene fra lærerne som oppgir at de jobber i grunnskolen. Hva jobber de med? Hvor mange timer pr. uke underviser de i Kunst og håndverk og hva ligger til grunn for at de har andre oppgaver? Vi ønsket også svar på hvordan ramme faktorene er på skolene der de jobber.

Underviser faglærerne i faget de er utdannet for?

Bare 8,7% av faglærerne som jobbet i grunnskolen underviste tilnærmet full tid som faglærer i Kunst og håndverk (Figur 2). Dette til tross for at Kunst og håndverk er grunnskolens femte største fag med totalt 623 timer fra 1-10 trinn. Samtidig viser undersøkelsen at 13,5% av de faglærerne som var ansatt i grunnskolen ikke underviste i Kunst og håndverk i *det hele tatt* (Figur 2). Dette kan ha ulike forklaringer på ulike skoler. De kan ha gått inn i administrasjon, eller de kan ha arbeidsoppgaver som assistenter. De kan også være tilknyttet skolefritidsordningen på en eller annen måte.

Undervisningstimer i Kunst og håndverk per uke	
21-26 timer	8,7%
16-20 timer	16,0%
11-15 timer	16,0%
6-10 timer	24,7%
1-5 timer	21,1%
0 timer	13,5%
	100%

Figur 2. På spørsmål om hvor mange timer lærerne underviste i Kunst og håndverk per uke, svarte nesten halvparten (45,8%) av faglærerne at de underviste mellom 1 og 10 timer per uke. Bare 8,7% av faglærerne svarte at de underviser tilnærmet full stilling (mer enn 21 timer) i faget. Hele 13,5% underviser ikke i det hele tatt i faget de er utdannet for.

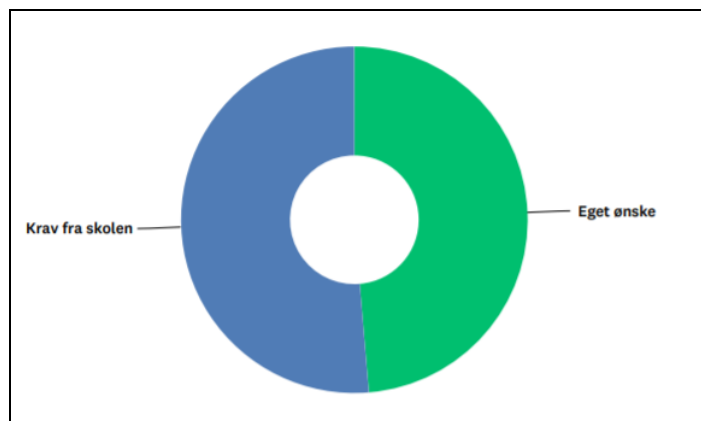
De fleste faglærerne (61,8%) underviste mellom en og 15 timer i Kunst og håndverk per uke. Av disse underviste 45,8% av lærerne mellom en og 10 timer per uke. Dette kan trolig forklares med at det er tradisjon på mange skoler, spesielt på trinn 1-7, å vektlegge en horisontal organisering av lærerressursene slik at lærerne skal ha flere ulike fag på samme klassetrinn. Men dersom en slik horisontal organisering av lærerressursene betyr at elevene *ikke* får undervisning av lærere med kompetanse, er dette en praksis som bør løftes fram og drøftes.

Et relevant spørsmål å stille er hvordan fagkompetansen til lærerne kan disponeres slik at elevene kan få best mulig utdanning i alle fag. Det er helt opp til den enkelte skole å organisere skoledagen og lærerressursene, og det er fullt mulig å tenke seg en organisering i gjennomgående søyler fra 1-10 trinn for fag som Kunst og håndverk. Da kan en faglærer følge elevene gjennom mange år og dermed også følge deres progresjon, vekst og læring. På en middels stor 1-10 skole med to paralleller er det ikke problematisk å fylle opp to stillinger med faglærere i Kunst og håndverk med de 623 timene faget har fra 1-10 trinn. Det er ingen faglig grunn til å ikke la elevene møte godt kvalifiserte lærere helt fra første trinn.

Eget ønske eller krav fra skolen?

På spørsmål om faglærerne underviste i andre fag enn Kunst og håndverk etter eget ønske eller om det var krav fra skolen, svarte 48,7% at det var etter eget ønske, mens 51,3% svarte

at det var krav fra skoleledelsen (Figur 3). Det er forståelig at lærere gjerne vil undervise i flere fag enn bare Kunst og håndverk for å unngå å ha altfor mange elever å forholde seg til. Men det er oppsiktsvekkende at skolens ledelse ikke lar lærerne få undervise i det faget de er utdannet for når de ferskeste tallene fra SSB dokumenterer at 50% av lærerne som underviser i Kunst og håndverk er *helt uten* studiepoeng i faget (Perlic, 2019).

Figur 3. På spørsmålet: Hva er grunnen til at du underviser i andre fag enn Kunst og håndverk? Svarte 51,3% at det var krav fra skolen, mens 48,7% svarte at de underviste i andre fag etter eget ønske.

Flere av lærerne kommenterte at de trives med å undervise i flere fag, og at de vurderte å ta etterutdanning for å tilegne seg kompetanse i flere fag. De skriver:

Trives godt med å undervise i flere fag. Det blir litt heftig med kun kunst og håndverk. Derfor tar jeg videreutdanning for å kunne undervise i norsk og matematikk også.

Jeg har bygd på med norsk, naturfag og spes.ped for å få jobb. Fikk ikke jobb i skolen som kunst og håndverklærer

Jeg kunne undervist flere timer i k&h, men har valgt å fylle ca. 25% av stillingen med ikt. Er også kontaktlærer.

Andre lærere opplevde at den kompetansen de har i Kunst og håndverk ikke ble verdsatt av de som utlyser og tilsetter i grunnskolen. De skriver:

Grunnskolen bruker alle andre lærere til kunst og håndverk enn de som har faglærer utdannelse.

Opplever få stillinger med kunst fag i grunnskole. Hvor stillingene som regel krever at man også skal undervise i f.eks norsk, matte eller naturfag, for at det skal bli 100 % stilling. Jeg søker og ser etter jobb nå, og bare funnet en stilling i kunst og håndverk, hvor det blir 50 % stilling.

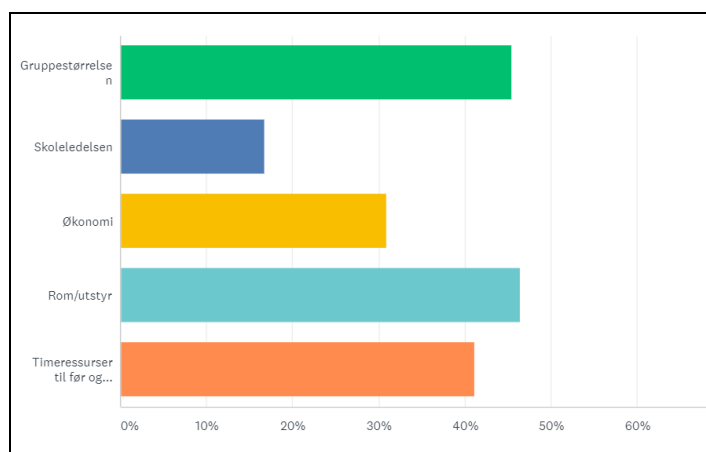
Det var vanskelig å få jobb som kunst og håndverk lærer. Man bør ha andre fag i tillegg, spesielt i grunnskolen.

For å få fast jobb, bør man ha tatt noen av basisfagene (norsk, matte, engelsk) i tillegg til K&h. Det er vanskelig å få jobb når man bare har kunst og håndverk som fag. Dette er et fag som ikke blir prioritert men som mange elever elsker.

Tatt i betraktning at det er underskudd på lærere i den norske skole og at antall ufaglærte er høyt, er det påfallende at fullt kvalifiserte lærere i Kunst og håndverk, grunnskolens 5te største fag, ikke blir verdsatt ved utlysning og ansettelse i grunnskolen.

Rammefaktorer på skolene

Den rammefaktoren som lærerne som underviser i Kunst og håndverk er minst fornøyd med, er romforhold og utstyr på skolene. Undervisning i store grupper og liten tid til for- og etterarbeidet er også rammefaktorer som lærerne er lite fornøyd med. Deretter kommer dårlig økonomi. Lærerne som først er kommet inn i stilling på en skole er forholdsvis fornøyde med sin skoleledelse (Figur 4). Det kan tyde på at skoleledere som prioriterer å ansette faglærere har en positiv innstilling til faget og at lærerne verdsetter dette.

Figur 4. På spørsmål om hvilke rammefaktorer lærerne er minst fornøyd med på sin skole er det rom/utstyr og gruppestørrelse de er minst fornøyd med. Timeressurser til for- og etterarbeid er også noe mange er lite fornøyd med.

Rom, utstyr og gruppestørrelse

I gjeldende læreplan K06 står det i formålet for faget Kunst og håndverk at «Praktisk skapende arbeid i verkstedene med å gi form til opplevelser og utvikle produkter står helt sentralt i faget.» (Kunnskapsdepartementet, 2006). Likevel er rom og utstyr noe av det lærerne i Kunst og håndverk var minst fornøyd med. Også gruppestørrelse er et problem for å kunne gjennomføre god undervisning etter læreplanens intensjoner. Lærerne skriver:

Vurderer ofte å slutte som lærer på grunn av ledelsens krav eller bytte arbeidssted pga dårlige rom, utstyr og oppbevaringsplass etc

Det bør være klare retningslinjer for gruppestørrelser i k&h. Erfaringa mi er at ledelsen ikke forstår eller tar på alvor fagets egenart og utfordringer. Ei heller hensyn til sikkerhet. Vi blir stadig bedt om å senke kravene til elevene og ikke gjøre oppgaver for vanskelig, slik at det lar seg gjennomføre. Det gjør at vi i mine øyne ikke når alle kompetansemål på en skikkelig måte, og at kvaliteten på opplæringa blir dårligere. Elevene kan mer og kan utfordres mye mer enn hva vi gjør nå. Men de får ikke mulighet å vokse og mestre slik de burde.

Flott at dere gjør dette! Det var vanskelig å få jobb som k&h-lærer (de få stillingene som lå ute ble noen ganger trukket tilbake, andre hadde mange søkere og jeg hadde inntrykk av at allmennlærere ble prioritert fordi de da kunne undervise i andre fag). Når jeg da endelig fikk jobb, var det svært begrenset med penger, rommene er slitne og utstyret dårlig. Det er heller ikke økonomi til å endre det. Gruppene er fulle klasser uten assistent (opptil 29 elever). Dette

utfordrer unødvendig mye. I tillegg er lønnen som k&h-lærer med bachelorutdanning mye lavere enn adjunkt allmennlærer.

Det finnes også skoleledere som tar gruppestørrelse på alvor og deler klassene i Kunst og håndverk. En lærer skriver:

Fått ny jobb som kunst og håndverklærer med halve klasser. Gruppestørrelsene er det viktigste for å gi god undervisning i kunst og håndverk.

Det er på lokalt nivå at skolene avgjør om undervisningen i Kunst og håndverk skal gis i full eller delt klasse. Vi har dokumentasjon på at det finnes skoleledere som både prioriterer ansettelse av faglærere og ressurser til rom, utstyr og delte klasser (Omtveit, 2015; Høglund, 2016; Jessen, Johansen, Moe & Andreassen, 2017).

Tid til for- og etterarbeid

Lærerne i Kunst og håndverk har mindre tid til for- og etterarbeid enn lærere i andre fag på ungdomstrinnet. Det kommer til uttrykk ved at timer som en lærer må undervise for å ha full stilling er høyere for faget Kunst og håndverk enn andre fag. Denne forskjellsbehandlingen er et etterslep fra 1977 (Lie & Nielsen, 2016) og er ikke i samsvar med de utfordringer som lærere i Kunst og håndverk står overfor i dag. Lærerne skriver:

Synes det er på høy tid det blir gjort noe med timetallet i forhold til for-og etterarbeid. Vektingen av faget MÅ OPP. Det er latterlig at andre praktiske fag som mat og helse vektes høyere. På hvilken måte krever det mer før og etterarbeid?

Opplever at fagkunnskapen jeg sitter på ikke blir verdsatt. Blir forbigått av folk med mer teoretisk bakgrunn.

Kunst og håndverk er dårlig prioritert i kommunen og på min skole. Store klasser, lite penger, lite oppmerksomhet

Fagets status

Flere lærere kobler rammefaktorene til hvordan faget Kunst og håndverk respekteres av andre lærere og ledelsen på skolen. En av dem skriver:

Skulle ønske at faget hadde større respekt blant andre lærere og ledelse, på den måten ville elevene sett på det som et viktig fag, på lik linje med matte og språk. Vi kunne ha samarbeidet mer med andre fag og elevene ville sett viktigheten av det å tenke og utøve kreativitet i ulike former, og ikke se på faget som fritimer eller pausefag.

Noe av forklaringen til dårlige rammefaktorer og skolenes nedprioritering av fagkompetanse ligger nok i at faget har lav status og lav respekt blant kolleger og skoleledelse. Dette kan ha sin forklaring i det flere forskere har beskrevet som arven fra før 1997, da faget het Forming (Nielsen, 2000; Brønne, 2009; Lutnæs, 2011). Formingsfaget bar i seg ambisjoner om å frigjøre elevenes skapende arbeid, men la liten vekt på faglig kompetanse.

Elevens læring – skolens ansvar

Undersøkelsen viser oss med all mulig tydelighet at ferdig utdannede faglærere i Kunst og håndverk vil ha jobb i skolen, men at skoleledere ikke ansetter dem. Det er nærliggende å anta at skolelederne forskjellsbehandler kompetanse i ulike fag, og det er mulig at frykten for å ikke prestere på PISA-undersøkelsene styrer skoleledernes prioriteringer når de skal ansette

nye lærere. Men norsk skole opererer ikke med at noen fag er mer verd enn andre. Det nærmeste man kommer en forskjellsbehandling er at det i forskrifts form kreves 60 studiepoeng for å undervise i fagene Norsk, Matematikk og Engelsk² på ungdomstrinnet, men at det bare kreves 30 studiepoeng for de andre fagene på ungdomstrinnet. På barnetrinnet kreves det 30 studiepoeng i fagene Norsk, Engelsk og Matematikk³ for å undervise i fagene, men ingen studiepoeng for å undervise i de andre fagene. Dette er vel og merke minstekrav (Forskrift til opplæringslova, 2014 §14-1-3). Godkjent lærerutdanning må imidlertid alle lærere ha.

Det er opp til skoleleder å ansette lærere som skal ivareta undervisning for å imøtekomme læreplanenes målsettinger. I et slikt perspektiv er det faktisk forskjell på fagene som lærerne får kompetanse til å undervise i til tross for at de ikke har studiepoeng fra Universitets- og høgskole (UH). Alle med lærerutdanning har først gjennomført videregående opplærings i fagene Norsk, Matte, Engelsk, Naturfag, Samfunnsfag og Historie. Disse fagene ligger til grunn for generell studiekompetanse og dermed opptak til lærerutdanning. Det er noe helt annet for de fagene som de ferdig utdannede lærere selv ikke har hatt undervisning eller praksis i siden de selv gikk i ungdomsskolen. Kunst og håndverk er et slikt fag. Det burde vekke uro hos skolepolitikere. Det har i alle fall vekket bekymring i Næringslivets hovedorganisasjon (NHO). I juni 2017 arrangerte NHO konferansen *Skaperevne - betydningen av håndverk og design i framtiden* i samarbeid med Norges Husflidslag, Utdanningsforbundet, Norsk Industri og Abelia. Konferansen hadde fokus på kvalitet i faget Kunst og håndverk i grunnskolen som ledd i å hindre frafall på yrkesfaglige studieretninger i den videregående opplæringen. Problematikken er ikke ny. Christina Stubberud har i sin avhandling *Trearbeid og praktisk kunnskap i grunnskolen: Å utdanne hele mennesket* (2017) påpekt denne sammenhengen mellom kvalitet på utdanningen i Kunst og håndverk i grunnskolen og frafall på yrkesfaglige studier i den videregående opplæringen.

Læreplaner og strategier følges ikke opp i praksis

I de vedtatte læreplanene er faget Kunst og håndverk verdsatt, men det er i gjennomføringen på skolene at faget ikke blir fulgt opp med lærerkompetanse og gode ramme faktorer. De praktiske og estetiske fagene har vært så lavt prioritert at Kunnskapsdepartementet i 2016 lovet en strategiplan for å styrke de praktiske og estetiske fagene i skolen i meldingen *Fag – fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* til Stortinget (Kunnskapsdepartementet, 2016). Først i 2019 kom den etterlengtede strategiplanen: *Skaperglede, engasjement og utforskertrang. Praktisk og estetisk innhold i barnehage, skole og lærerutdanning* (Kunnskapsdepartementet, 2019). I strategien legger Kunnskapsdepartementet opp til at kvalitet på undervisningen i de praktiske og estetiske fagene skal styrkes. Dette sier de med referanse til at det er svært mange elever som *ikke* får undervisning av lærere med studiepoeng i de praktiske og estetiske fagene de underviser i. Derfor er ett av de fire målene i strategiplanen knyttet til å endre dette slik at elevene får undervisning av kvalifiserte lærere (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 34-38).

To rapporter, en av Eva Lutnæs (2008) og en av Marte Sørebo Gulliksen (2012) har tidligere undersøkt i hvilken grad lærere som var utdannet faglærere i Formgiving, kunst og håndverk fikk jobb etter endt utdanning, og det de fant var nedslående. Til tross for underskudd på fagkompetanse innen Kunst og håndverk i grunnskolen så var det flere av de ferdig utdannede faglærerne som *ikke* fikk jobb. I 2013 kom masteravhandlingen til Catrine Lie der hun avdekker at skoleledere ønsker å ansette lærere med studiepoeng i Kunst og håndverk, men at de i liten grad følger opp dette i praksis (Lie, 2013). Ord blir ikke fulgt opp i praksis. To år senere fulgte June Oline Kunnikoff og Bodil Hage Hansen opp med ny innsikt i skolelederes verdsetting av læreres kompetanse i Kunst og håndverk (Kunnikoff, 2015;

Hansen, 2015). De viser til SSBs nedslående tall fra 2007 og deretter 2014 som viser at andelen lærere som underviser i faget Kunst og håndverk helt uten studiepoeng var mellom 44 og 46%. Når den nyeste SSB-rapporten fra 2019 viser at utviklingen går gal vei (Perlic, 2019), er dette en utvikling skolelederne ikke har jobbet aktivt for å endre. For det er de som kan endre denne utviklingen.

Kunnskapsdepartementet hevder i strategiplanen for de praktiske og estetiske fagene (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 16) at lærerkompetansen til lærere i praktiske og estetiske fag kan heves ved etter- og videreutdanning av de lærerne som allerede er i skolen. Men tatt i betraktning at de som har svart på vår undersøkelse gir tilbakemelding om at de ikke får undervise i det faget de er utdannet i, er det grunn til å tro at det er *noe annet* som ligger til grunn for at elevene ikke får undervisning av kvalifiserte lærere i Kunst og håndverk. Svaret ligger trolig i den komplekse kabalen som skolelederne skal legge.

Skolelederne skal forholde seg til Opplæringslova (1998) § 10-1 som slår fast at: «Den som skal tilsetjast i undervisningsstilling i grunnskolen ..., skal ha relevant fagleg og pedagogisk kompetanse». Videre i Opplæringslova (1998) § 10-2 står det at: «Tilsette som skal undervise, må ha relevant kompetanse i dei faga dei skal undervise i». Til syvende og sist er det skoleledernes verdsetting av ulike fag og dermed fagkompetansen til lærere som skal undervise i de ulike fagene som er avgjørende for om elevene får undervisning av kvalifiserte lærere eller ikke. Det forsterker ytterligere det paradoksale ved at kvalifiserte lærere i Kunst og håndverk ikke får undervise i det de er utdannet til.

Grunnskolen samfunnsoppdrag

I et samfunnsperspektiv er det bekymringsfullt at skoleledere i grunnskolen ikke verdsetter kompetansen til lærere som skal tilrettelegge for utvikling av elevenes praktiske ferdighet og kompetanse i arbeid med materialer, redskaper og teknikker. Slik kompetanse danner grunnlag for mange yrkesfaglige utdannelser. Den negative tendensen med at andelen lærere som underviser *helt uten* studiepoeng i faget Kunst og håndverk har økt til 50% (Perlic, 2019) er nedslående. Denne negative utviklingen har sitt grunnlag på lokalt skoleledernivå. Ferdig utdannede lærere i Kunst og håndverk søker jobber, men det er bare en del som får ansettelse. Elevene får på den måten ikke nytte godt av den kompetansen staten allerede har finansiert. Derfor må det tas opp til vurdering om staten må sette inn tiltak slik at lokale skoleledere pålegges å legge sine kabaler til beste for elevenes helhetlige læring i Kunst og håndverk.

Det er lite som tyder på at samfunnet klarer seg uten innbyggere som kan bruke sine hender i arbeid med praktiske utfordringer, og det er heller ikke ønskelig. Hus skal bygges, jorda skal dyrkes, mat skal lages og klær skal repareres. I et bærekraftig miljøperspektiv er det klokt å lære alle elever å håndtere materialer, redskaper og teknikker slik at de kan gjøre kloke forbrukervalg, vedlikeholde og reparere. I et bærekraftig samfunnsperspektiv er det også klokt å benytte den lærerkompetansen som allerede er utdannet.

Hvorfor mangler så elever kompetente lærere i Kunst og håndverk? Svaret er enkelt. Elevene mangler kompetente lærere fordi skolelederne ikke prioriterer å ansette lærere med studiepoeng i dette faget. Det er derfor skolelederne som enklest kan endre denne praksisen. Ved å ansette flere lærere med studiepoeng i Kunst og håndverk vil skolelederne samtidig imøtekomme Kunnskapsdepartementets strategi (2019) om å styrke de praktiske og estetiske fagene i grunnskolen.

Liv Merete Nielsen

Professor, dr. ing.
Institutt for estetiske fag
Fakultet for teknologi, kunst og design
OsloMet – storbyuniversitetet
livmerete.nielsen@oslomet.no

Janne Lepperød

Masterstudent i estetiske fag – Studieretning fagdidaktikk: kunst og design
Institutt for estetiske fag
Fakultet for teknologi, kunst og design
OsloMet – storbyuniversitetet
s335943@oslomet.no; janne.lepperod@gmail.com

Referanser:

- Brønne, Karen. (2009). *Mellom ord og handling. Om verdsettning i kunst og handverksfaget*. (Doktoravhandling, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo). Hentet fra <https://aho.brage.unit.no/ahoxmlui/handle/11250/2406784>
- Forskrift til Opplæringslova (2014). Forskrift til Opplæringslova. Kapittel 14. Krav til kompetanse ved tilsetjing og undervisning §14-1-3. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724/KAPITTEL_16#KAPITTEL_16
- Gulliksen, Marte Sørebo. (2012). Livet etter studiene. Hva gjør faglærer- og master-/hovedfagstudentene i formgiving, kunst og håndverk etter endt utdanning? *Uniped* 35(1) 75-95.
https://openarchive.usn.no/usnxmlui/bitstream/handle/11250/2438150/Livet_etter_studiene.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hansen, Bodil Hage. (2015). *Trearbeid og treverksteder i grunnskolen. Skolelederens verdsettning og prioritering sett opp mot tradisjon og fornyelse i faget Kunst og håndverk*. (Masteravhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet fra <https://oda.hioa.no/nb/trearbeid-og-treverksteder-i-grunnskolen-skolelederens-verdsettning-og-prioritering-sett-opp-mot-tradisjon-og-fornyelse-i-faget-kunst-og-handverk>
- Høglund, Anders (2016). Brukskniv med slire. *FORM*, 50(1). Hentet fra <https://www.formbanken.no/form-2/2018/5/25/brukskniv-med-slire?rq=delingstimer>
- Jessen, Ann Karoline, Johansen, Monica, Moe, Eivind, & Svein-Erik, Andreassen. (2017). En rektor som tør å satse. *FORM*, 51(3). Hentet fra <https://www.formbanken.no/form-2/2018/6/18/en-reaktor-som-tr-satse?rq=delingstimer>
- Kunnikoff, June Oline. (2015). *Formell kompetanse i kunst og håndverk - betydning, prioritering og konsekvenser*. (Masteravhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet fra: <https://oda.hioa.no/en/formell-kompetanse-i-kunst-og-handverk-betydning-prioritering-og-konsekvenser>
- Kunnskapsdepartementet. (2006). *Kunnskapsløftet. Læreplaner for grunnskolen. Kunst og håndverk*. Hentet fra: <https://www.udir.no/kl06/KHV1-01/Hele/Formaal>
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Fag - fordypning - Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*. (Meld. St. 28 (2015-2016)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/e8e1f41732ca4a64b003fca213ae663b/no/pdfs/stm201520160028000dddpdfs.pdf>.
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Skaperglede, engasjement og utforskertrang. Praktisk og estetisk innhold i barnehage, skole og lærerutdanning*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/201001d9f9f24870aa5c06ce9b12c8be/skaperglede-engasjement--og-utforskertrang.pdf>.
- Lagerstrøm, Bengt Oscar. (2000). *Kompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 1999/2000 (72)*. Hentet fra http://www.ssb.no/emner/04/02/20/notat_200072/notat_200072.pdf

- Lagerstrøm, Bengt Oscar. (2007). *Kompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 2005/2006* (74). Hentet fra Oslo: http://www.ssb.no/emner/04/02/20/rapp_200721/rapp_200721.pdf
- Lagerstrøm, Bengt Oscar, Moafi, Hossein, & Revold, Mathias Killengreen (2014). *Kompetanseprofi l i grunnskolen. Hovedresultater 2013/2014* (13). Hentet fra https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/197751?_ts=148a1618d30
- Lie, Catrine. (2013). *Skolelederens verdsetting av læreres fagkompetanse i Kunst og håndverk i grunnskolen*. (Masteravhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet fra <https://oda.hioa.no/en/skolelederens-verdsetting-av-laereres-fagkompetanse-i-kunst-og-handverk>
- Lie, Catrine, & Nielsen, Liv Merete. (2016). Lærernes arbeidstid i Kunst og håndverk – grunnlaget for gammeldags leseplikt i grunnskolen. *FormAkademisk - forskningstidsskrift for design og designdidaktikk*, 9(2). <https://doi.org/10.7577/formakademisk.1845>
- Lutnæs, Eva. (2008). *Hvor blir det av studentene? Faglærerstudenter i formgiving, kunst og håndverk etter endt utdanning* (HiO-rapport). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Lutnæs, Eva. (2011). Standpunktvurdering i grunnskolefaget Kunst og håndverk – læreres forhandlingsrepertoar (Doktoravhandling, Arkitektur og designhøgskolen i Oslo). Hentet fra <https://aho.brage.unit.no/aho-xmlui/bitstream/handle/11250/93051/lutnaes.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Nielsen, Liv Merete. (2000). *Drawing and Spatial Representations. Reflections on Purposes for Art Education in the Compulsory School* (Doktoravhandling, Oslo School of Architecture). Hentet fra: <https://aho.brage.unit.no/aho-xmlui/handle/11250/2623403>
- Omtveit, Bibbi. (2015). Mestring gir lærelyst. *FORM*, 49(5). Hentet fra <https://www.formbanken.no/form-2/2018/5/23/mestring-gir-lrelyst?rq=delingstimer>
- Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (LOV-1998-07-17-61), kapittel 10: Personalet i skolen m.m. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_12
- Perlic, Biljana. (2019). *Lærerkompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 2018/2019* (18). Hentet fra https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/391015?_ts=16b93d5e508
- Perlic, Biljana, Foss, Emmie Stolpe, & Steffensen, Kjartan. (2019). *Vel 1 av 3 med skolerettet lærerutdanning er ikke i skoleverket*. Hentet fra <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/vel-1-av-3-med-skolerettet-laererutdanning-er-ikke-i-skoleverket>
- Stubberud, Christina. (2017). *Trearbeid og praktisk kunnskap i grunnskolen: Å utdanne hele mennesket*. (Masteravhandling, Høgskolen i Oslo og Akershus). Hentet fra <https://oda.hioa.no/nb/item/trearbeid-og-praktisk-kunnskap-i-grunnskolen-a-utdanne-hele-mennesket>

¹Det som i dag er Treårig faglærerutdanning i design, kunst og håndverk hadde tidligere betegnelsen Treårig faglærerutdanning i formgiving, kunst og håndverk. For Praktisk pedagogisk utdanning (PPU) ble betegnelsen også endret fra Formgiving, kunst og håndverk til Design, kunst og håndverk. Beregningen på omlag 150 nyutdannede faglærere hvert år er gjort på grunnlag av et antatt gjennomsnitt på faglærere og PPU-studenter utdannet fra OsloMet, USN, NTNU og HiVolda.

² I tillegg følgende fag: Samisk, Fordypning i norsk, Fordypning i engelsk, Særskilt norskopplæring, Norsk for elever med samisk som førstespråk, Norsk tegnspråk, Engelsk for hørselshemmede, Norsk for hørselshemmede

³ I tillegg til følgende fag: Samisk, Særskilt norskopplæring, Norsk for elever med samisk som førstespråk, Norsk tegnspråk, Engelsk for hørselshemmede, Norsk for hørselshemmede